

UN LOT DE MATERIALE APARTINÂND EPOCII BRONZULUI DE LA MEZŐKÖVESD

de

Molnár Zsolt, C. I. Popa

Cercetarea istorică, în a doua jumătate a secolului XIX-lea, a cunoscut o dezvoltare intensă datorită triumfului curentului pozitivist¹.

Problema evoluției comunităților omenești, în diferitele perioade istorice, a reprezentat tot timpul o preocupare de un real interes pentru diferiți cercetători. Aceștia au încercat, la nivelul de cercetare din perioada în care au activat, să analizeze unele probleme legate de diverse materiale arheologice, descoperite în urma cercetărilor de suprafață sau dobândite pe calea unor donații.

Pentru o mai bună organizare a activității de cercetare, au apărut o serie de societăți culturale și științifice. Constituirea în anul 1880, a „Societății de istorie și arheologie a comitatului Hunedoara” a fost, fără îndoială, rezultatul acestui proces promovat de istoricii pozitiviști.²

Începând cu ianuarie 1881, data sosirii aprobărilor solicitate autorităților de la Budapesta, „Societatea de istorie și arheologie a comitatului Hunedoara”, a reușit să desfășoare o activitate intensă, vreme de trei decenii, pe baza cercetării științifice și a colaborării culturale cu diversele societăți și instituții.³

Comparând rezultatele cercetărilor arheologice recente cu cele obținute de către membrii societăților de istorie de la sfârșitul sec. al XIX-lea, poate părea, la prima vedere, acestea din urmă sunt niște încercări superficiale față de cele actuale, dar ele ascund o mare cantitate de informații foarte utile unui specialist din zilele noastre.

Astfel, revalorificând și publicând diferitele loturi de vase și alte piese arheologice, provenite din vechile colecții ale muzeelor și societăților de istorie, ele pot fi folosite ca material documentar.

În articolul de față dorim să facem o prezentare a lotului de vase provenite de la Mezőkövesd⁴, păstrate în colecția Muzeul „Civilizației dacice și romane” de la Deva în fondul ce conține materialul arheologic al „Societății de istorie și arheologie din comitatul Hunedoara”, și să încercăm încadrarea culturală și cronologică a acestuia. Conform noilor înregistrări vasele pot fi găsite la numerele de inventar 4920–4934.

¹ Firczak 1988–1991, p. 823.

² Firczak 1988–1991, p. 823.

³ Firczak 1995–1996, p. 155.

⁴ Localitatea nu este necunoscută din punct de vedere arheologic, de aici fiind semnalate materiale arheologice aparținând diferitelor perioade istorice: Patay 1969, Kemenczei 1969, Wollak 1996, Bonis, Burger 1956, Gádor, Hellebrandt, Simán 1979, Kalicz, Koós 1997, Koós 1998.

Descrierea materialului:

1. *Căniță* cu corpul zvult și buza evazată, prevăzută cu o tortiță, păstrată fragmentar. Aparține speciei semifine, atât interiorul cât și exteriorul fiind de culoare cenușie. Ca degresant s-a utilizat doar nisipul cu bob mărunț. Dimensiuni: $\hat{I} = 7,2$ cm; $D_{guri} = 5,5$ cm; $D_{bazei} = 2,5$ cm. Nr. Inv. 4933 (Pl.3/2).⁵

2. *Ceașcă* având corpul bombat și buza înclinată puțin oblic spre exterior, prevăzută cu o toartă, ruptă din antichitate. La interior, cât și la exterior, suprafața, de culoare neagră; este bine lustruită. Ca degresant s-au folosit nisip și pietricele. Singurul element de decor constă într-o linie incizată orizontal la baza gâtului. Dimensiuni: $\hat{I} = \sim 8$ cm; $D_{guri} = \sim 5,5$ cm; $D_{bazei} = 2$ cm. Nr. Inv. 4928 (Pl.4/3).

3. *Căniță* cu corpul bombat la partea inferioară, în formă de pară, prevăzută cu o tortiță, ruptă în prezent. Exemplarul aparține speciei fine, pasta fiind degresată cu nisip și pietricele, iar suprafețele de culoare neagră, au fost lustruite. Dimensiuni: $\hat{I} = \sim 8$ cm; $D_{guri} = \sim 8$ cm; $D_{bazei} = 3,3$ cm. Nr. inv. 4921 (Pl. 3/4).

4. *Căniță* cu corpul bombat în partea inferioară, în forma de pară, cu buza evazată, prevăzută cu o tortiță, ruptă din antichitate. Piesa, de factură semifină, este degresată cu nisip și pietricele. Fundul prezintă o ușoară concavitate. La exterior, cât și la inferior cănița are o culoare cenușie. Nr. inv. 4920 (Pl. 3/3).

5. *Ceașcă* cu corpul pântecos, gât aproape cilindric și gura largă. Exemplarul este prevăzut cu o toartă ce nu depășește nivelul buzei, iar un prag slab profilat delimitează gâtul de umărul ceștii. Pasta este degresată cu nisip și pietricele, rezultând o ceramică fină. Dimensiuni: $\hat{I} = 7,5$ cm; $D_{guri} = 8$ cm; $D_{bazei} = 3$ cm. Nr. Inv. 4931 (Pl. 5/3).

6. *Ceașcă* de mici dimensiuni, cu corpul și fundul rotunjit, având gâtul foarte slab marcat. Exemplarul era prevăzut cu o mică tortiță, pe fund fiind incizată o cruce cu brațele egale. Singurul degresant folosit a fost nisipul. Suprafețele, de culoare cenușie, sunt lustruite iar arderea reductantă, rezultând o ceramică de bună calitate, de factură fină. Dimensiuni: $\hat{I} = 7$ cm; $D_{guri} = 6,5$ cm. Nr. inv. 4926 (Pl. 4/4).

7. *Căniță* cu corpul pântecos căruia îi lipsește porțiunea superioară și toarta. Exemplarul aparține speciei grosiere fiind degresat cu nisip și pietricele; ambele fețe având o culoare gălbui-maфонie. Dimensiuni: $\hat{I} = \sim 8,5$ cm; $D_{guri} = \sim 7$ cm; $D_{bazei} = 4$ cm. Nr. inv. 4922 (Pl. 2/1).

8. *Căniță* cu corpul pântecos având lipsă partea superioară și toarta. Gâtul scurt este delimitat de umăr printr-un prag ușor profilat. Degresarea s-a făcut cu nisip și pietricele, piesa, de culoare cenușie, făcând parte din categoria semifină. Dimensiuni: $\hat{I} = \sim 9,5$ cm; $D_{guri} = \sim 8$ cm; $D_{bazei} = 4,7$ cm. Nr. inv. 4932 (Pl. 2/2).

9. *Căniță (?)* fragmentară, din care se păstrează doar partea inferioară, având fundul îngroșat. Exemplarul, de culoare cenușie, degresat cu nisip, este de factură fină. Dimensiuni: $\hat{I} = 5$ cm; $D_{bazei} = 3,5$ cm. Nr. inv. 4926 (Pl. 3/1).

10. *Căniță* cu corpul semisferic bombat, căreia îi lipsește partea superioară, buza probabil era puternic evazată. Pe diametrul maxim se găsesc patru mici proeminențe, de formă patrulateră, dispuse simetric. Fundul prezintă un umbo destul

⁵ $\hat{I}$ = Înălțimea vasului; D_{guri} = Diametrul gurii vasului; D_{bazei} = Diametrul bazei vasului; Nr. inv= = Număr de inventar din Muzeul „Civilizației Dăce și Romane” de la Deva.

de puternic profilat. Recipientul, de culoare cenușie, aparține speciei semifine. Dimensiuni: $\hat{I} = 5,5$ cm; $D_{\text{bazei}} = 2,3$ cm. Nr. inv. 4919 (Pl. 5/2).

11. *Căniță* de mici dimensiuni, cu corpul emisferic, căreia îi lipsește partea superioară și toarta. Pe diametrul maxim se găsesc patru proeminențe dispuse simetric, deasupra cărora au fost incizate trei arcade. Pe umăr s-au executat, de asemenea, două incizii paralele orizontale. Exemplarul, degresat cu nisip și pietricele, are o culoare cenușiu-gălbuie și aparține speciei semifine. Dimensiuni: $\hat{I} = 3,5$ cm; $D_{\text{bazei}} = 1,2$ cm. Nr. inv. 4932 (Pl. 5/1).

12. *Ceașcă* având corpul emisferic, aplatizat, buza evazată și o toartă supraînălțată. Pe diametrul maxim se găsesc patru proeminențe conice, dispuse simetric. Recipientul, de culoare cenușie, este de factură fină. Dimensiuni: $\hat{I} = 5,4$ cm; $D_{\text{guri}} = 5,7$ cm; $D_{\text{bazei}} = 2,2$ cm. Nr. inv. 4924 (Pl. 4/1).

13. *Ceașcă* fragmentară, cu corpul emisferic și fundul puțin concav. Partea superioară, cu buza puternic evazată, lipsește. Exemplarul, de culoare cenușie, a fost degresat cu nisip și aparține speciei fine. Dimensiuni: $\hat{I} = 4$ cm; $D_{\text{bazei}} = 2,5$ cm. Nr. inv. 4926 (Pl. 5/4).

14. *Căniță* cu corpul emisferic; gât cilindric și toartă supraînălțată. Pe corp s-au executat o serie de caneluri late dispuse puțin oblic. Recipientul, de factură semifină, a fost degresat cu nisip, prezentând atât la interior cât și la exterior, o culoare cenușie. Dimensiuni: $\hat{I} = 6,4$ cm; $D_{\text{bazei}} = \sim 2,5$ cm. Nr. inv. 4927 (Pl. 4/2).

15. *Căniță* cu corpul emisferic bombat, prevăzut cu patru guri cu buze evazate în formă de pâlnie și o mică tortiță. Întregul corp al vasului este decorat cu incizii în zig-zag dispuse pe trei șiruri orizontale. Fundul este decorat pe margine cu un șir de mici alveolări lustruite. La baza gâtului, recipientul are incizată o linie orizontală mărginită de incizii scurte verticale. Exemplarul este de factură fină, bine lustruit, ars în mediu oxidant, în urma căreia a rezultat o culoare cafenie, cu unele flecuri negre. Dimensiuni: $\hat{I} = 7$ cm; $D_{\text{guri}} = 6,8$ cm; $D_{\text{bazei}} = 1,9$ cm. Nr. inv. 4934 (Pl. 1/1).

*
*   *

Analizând materialul ceramic considerăm că acesta este unitar și provine dintr-o așezare sau o necropolă aparținând epocii bronzului. Proveniența lor dintr-o necropolă ar putea fi sugerată de faptul că din totalul de 15 vase păstrate în stare restaurabilă toate sunt cești sau cănițe de dimensiuni mici.

Materialul ceramic aparține categoriilor semifine și fine.

Ceramica semifină este modelată dintr-o pastă mai omogenă, bine frământată și arsă, în majoritatea cazurilor, reductant. Suprafața exterioară a vaselor este bine netezită. Fragmentele de vase ale acestei categorii au o culoare de la cenușiu până la cenușiu-gălbui. Ca degresant s-a utilizat nisip și foarte puține pietricele.

Ceramica fină este modelată dintr-o pastă bine frământată și arsă, suprafața exterioară a vaselor fiind netedă și puternic lustruită. Culoarea exterioară este neagră sau cenușie. La această categorie ceramică ca degresant s-a folosit nisipul fin.

Luând în considerare ambele categorii, putem afirma că vasele au o ardere reductantă și uneori oxidantă. Pe suprafața exterioară a acestora nu au fost observate urme de ardere secundară.

Inexistența acestor urme de ardere secundară nu înseamnă lipsa folosirii acestor recipiente în îndeletnicirile zilnice, cu atât mai mult că avem de-a face cu diferite tipuri de cești și cănițe, de mici dimensiuni.

Vasele s-au păstrat în stare restaurabilă, astfel este posibil stabilirea unui repertoriu tipologic mai complet și nuanțat.

Cele mai des întâlnite sunt cănițele cu buza rotunjită (Pl. 3/3)⁶, ușor evazată (Pl. 3/3, 2/1)⁷, gât scurt cilindric (Pl. 2/2)⁸, sau ușor evazată în formă de pâlnie (Pl. 2/1, 1/1)⁹ și corp semisferic bombat (Pl. 1/1, 5/1, 2, 4, 10), sau în formă de pară (Pl. 3/3, 4)¹¹ cu fundul plat (Pl. 3/2, 3, 5/1, 2).

Alte forme, care apar în cadrul lotului, sunt ceștile. Ele pot fi: cu buza rotunjită (Pl. 4/1, 2)¹², dreaptă (Pl. 4/2)¹³, sau ușor evazată (Pl. 4/1, 4, 14), gât scurt cilindric (Pl. 5/3)¹⁵, sau ușor evazată în formă de pâlnie (Pl. 4/1)¹⁶, corp semisferic bombat (Pl. 4/1, 2)¹⁷ sau în formă de pară (Pl. 4/4)¹⁸, și fund Plat. (Pl. 4/1, 2).

Din punct de vedere statistic, domină ceramica neornamentată. La ceramica ornamentată întâlnim: incizii, caneluri și decor în relief. Aceste motive nu sunt combinate între ele, pe suprafața aceluiași vas.

Incizia e realizată sub forma unor linii subțiri (Pl. 1/1), dispuse paralel și vertical (Pl. 1/1)¹⁹, sau pot forma linii în zig-zag (Pl. 1/1)²⁰.

Ornamentele aplicate constau din proeminențe (Fig. 4/1, 5/2). Ele pot fi înconjurate de arcade dispuse circular (Pl. 5/1)²¹, iar canelurile întâlnite sunt oblice (Pl. 4/2)²².

În cadrul materialului întâlnim fragmentele păstrate a unor torți cilindrice (Pl. 5/3), sau în bandă (Pl. 4/1) aplicate pe corpul diferitelor recipiente. (Pl. 2/1, 2, 3/3, 4).

Analiza ceramicii, atât sub raport tipologic cât și stilistic, arată că analogiile pentru o bună parte a materialului se găsesc în manifestările culturale ale bronzului mijlociu: „Gyulavarsánd”, Füzesabony, Vátia, sau pe teritoriul României în culturile Wietenberg și Otomani.

⁶ Bona 1975, Taf. 1/6, 4/13, 11/2, Csányi, Tárnoki 1992, p. 178, Fig. 34

⁷ Bona 1975, Taf. 1/6, 4/3, 13, 11/2, 69/9, 10, Poroszlai 1990, Fig. 4/13, Szénánszky 1977, Fig. 26/1, Szatmári 1993, p. 137, Fig. 94.

⁸ Bona 1975, Taf. 3/7, 23/3.

⁹ Poroszlai 1990, Fig. 4/13, Szénánszky 1977, Fig. 26/1, Szatmári 1993, p. 137, Fig. 94.

¹⁰ Szénánszky 1977, Fig. 25/4, 26/11, Bona 1975, Taf. 19/1, 28/5.

¹¹ Bona 1975, Taf. 1/6, 4/13, 11/2.

¹² Kovács 1989, Fig. 3/2; Bader 1978, Pl. XIX/21, XX/17, Bona 1975, p. 128, Abb. 18/8.

¹³ Bader 1978, Pl. XX/17, Bona 1975, p. 128, Abb. 18/8.

¹⁴ Kovács 1989, Fig. 3/2, Bader 1978, Pl. XIX/21, Popescu 1956, p. 30, Fig. 28.

¹⁵ Bona 1975, p. 68, Abb. 13, p. 66, Abb. 11/7, Taf. 90/15, Kovács 1989, Fig. 1/9, Poroszlai 1990, Fig. 5/8.

¹⁶ Horedt 1960, p. 124, Abb. 11/7, Csányi, Tárnoki 1992, p. 175/2

¹⁷ Kovács 1989, Fig. 3/2, Bader 1978, Pl. XIX/21, XX/17, Bona 1975, p. 128, Abb. 18/8.

¹⁸ Popescu 1956, p. 30, Fig. 28/3, Bona 1975, Taf. 8/6, Szénánszky 1977, Fig. 25/6.

¹⁹ Bona 1975, Taf. 30/1, 3, 7, 44/3, 45/6.

²⁰ Bona 1975, Taf. 30/10, Stanczik 1992, p. 46.

²¹ Popescu 1956, p. 72, Fig. 64/8, Crișan, Marta, Ghemiș 1996–1997, p. 30, Pl. I/1, 5.

²² Marosi 1930, p. 71, Bona 1975, p. 127, Fig. 18/8, Bader 1978, Pl. XX/17.

Fără să discutăm problematica complexă a terminologiei acestor manifestări culturale, deoarece acesta ar depăși cadrul acestei lucrări, profităm de ocazie pentru a menționa că asemenea altor cercetători din România²³, (la rândul nostru), credem că denumirea de „cultura Vârșand” utilizată de câteva ori de către D. Popescu²⁴ sau pandantul acesteia, cultura „Gyulavarsánd”, utilizat de către cercetătorii din Ungaria ar trebui reanalizată.

Asemănător tellului de la Socodor aflat la periferia arealului cultural Cornești–Crvenka²⁵ și tellul de la Vârșand „Movila dintre vii” este o așezare periferică. Acest fapt explică diferențele notabile ce pot fi sesizate, dacă comparăm repertoriul ceramicii provenite din tellul de la Vârșand, cu cel ale tellurilor situate pe valea Barcăului (Berettyó) sau cea a Eriului.²⁶

Ideea de a denumi o cultură după o așezare situată la marginea civilizației de tip Otomani, relativ departe de nucleul acestei culturi, ar trebui regândită.²⁷

În lipsa unor argumente clare, care deocamdată lipsesc, nu ne putem alătura părerii unor cercetători din România, care privesc cultura Füzesabony o expansiune a fenomenului Otomani în aria culturii Hatvan²⁸.

Credem că ar putea fi vorba fie de aceeași manifestare culturală, fie de două culturi a căror legătură nu poate fi trecută cu vederea. Denumirea de complex cultural Otomani–Füzesabony, până la clarificarea problemei, ni se pare cea mai potrivită.

Revenind la analiza materialului putem afirma: Cănița nr. 1, (Pl. 1/1) cu corpul zvelt și buza evazată, prevăzută cu o tortiță are analogii bune în cadrul stratului atribuit culturii „Gyulavarsánd” de la Berettyószentmárton–Herpály și Carei Bobald²⁹. Forme asemănătoare căniței nr.11, (Pl. 5/1) cu corp bombat la partea inferioară, în formă de pară, sunt întâlnite cu precădere în cadrul culturii Füzesabony³⁰ dar au fost descoperite și la Csongrád–Vide sziget³¹, în mediu Vatya clasic. Mai rar, ele pot fi întâlnite și în aria culturii „Gyulavarsánd”³².

Pentru proeminențele conice încadrate de arcade incizate (Pl. 5/1) întâlnim analogii la Megyaszó în cadrul culturii Füzesabony³³. Aceste elemente decorative sunt prezente și la Vârșand³⁴ și la Ateaș³⁵, în mediu Otomani II. Tot la Ateaș cunoaștem o analogie pentru fundul de căniță nr. 9, (Pl. 3/1) analogie care la rândul ei a fost încadrată în perioada Otomani II.³⁶

²³ Gogâltan 1999, p. 56, nota 19.

²⁴ Popescu 1956, p. 85.

²⁵ Gogâltan 1999a, p. 56.

²⁶ Gogâltan 1999a, p. 56.

²⁷ Gogâltan 1999a, p. 56.

²⁸ Roman, Némethi 1990, p. 46.

²⁹ Bona 1975, p. 128, Fig. 19/8, p. 130, Fig. 20.

³⁰ Kovács 1984, Taf. LXV/6, Bona 1975, Taf. 177/9.

³¹ Szénánszky 1977, p. 38, Pl. 25/4

³² Máthé 1984, p. 144, Fig. 1/4.

³³ Bona 1975, Taf. 177/9.

³⁴ Popescu 1956, p. 72, Fig. 64/8.

³⁵ Crișan, Marta, Ghemiș 1996–1997, p. 30, Pl. I/1, 5.

³⁶ Crișan, Marta, Ghemiș 1996–1997, p. 30, Pl. I/2.

Cănițele cu corpul semisferic, gât cilindric și toartă supraînălțată, ornamentate cu o serie de caneluri late, dispuse ușor oblic (nr. 14), (Pl. 4/2) sunt întâlnite atât în cultura Füzesabony³⁷, cât și în cultura Vatyá, la Pákozdvár³⁸, în cultura „Gyulavarsánd” de la Berettyószentmárton–Herpály³⁹, precum și în cadrul celei de a II-a fază a culturii Otomani⁴⁰.

Cănița nr. 4, (Pl. 3/3) cu corpul bombat în partea inferioară, în formă de pară, și cu buza evazată, are analogie în cadrul necropolei Vatyá III de la Dunaújváros.⁴¹

Ceașca cu corp semisferic, aplatizat, cu buza evazată și toartă supraînălțată (nr.12), (Pl. 4/1) este o formă des întâlnită în cadrul culturii Füzesabony⁴² sau în fazele clasice ale culturii Vatyá.⁴³ Acest tip de vas apare și în mediu Otomani.⁴⁴

Vasul cu o certă destinație cultică (nr. 15), (Pl. 1/1) apare la Békés–Városerdő⁴⁵, sau în cadrul culturii Wietenberg.⁴⁶

Forme asemănătoare căniței nr. 8, cu corpul pântecos, (Pl. 2/2) apar în așezarea Füzesabony de la Emőd–Istvánmajor⁴⁷, dar și în alte așezări aparținând acestei culturi.⁴⁸

Ceașca nr. 6, cu corpul și fundul rotunjit, (Pl. 4/4) are analogii în cadrul materialului provenit din necropola de la Megyaszó.⁴⁹

Ceașca nr. 5, cu corp pântecos, gât aproape cilindric, (Pl. 5/3) apare și în așezarea eponimă de la Füzesabony⁵⁰.

Ornamente incizate în zig-zag se regăsesc în ornamentica ceramicii de la Újhartyán–Vatyá⁵¹, și în nivelul IV (cultura Hatvan) de la Törökszentmiklós–Terehalom⁵².

Având în vedere atât faptul că localitatea Mezőkövesd, (de unde provine acest lot de materiale), se află aproximativ la 15 km de Füzesabony, – așezarea eponimă a culturii cu aceeași denumire –, cât și diferitele analogii enumerate mai sus, o putem plasa în cadrul acestei manifestări culturale, mai exact în Füzesabony II–III.

Din punct de vedere cronologiei relative materialul discutat poate fi încadrat în perioada bronzului mijlociu II.

³⁷ Kovács 1984, Taf. LXV/4, Bona 1975, Taf. 181/17.

³⁸ Marosi 1930, p. 71.

³⁹ Bona 1975, p. 127, Fig. 18/8.

⁴⁰ Bader 1978, Pl. XX/17.

⁴¹ Bona 1975, p. 53, Fig. 7/3.

⁴² Bona 1975, Taf. 170/4, 171/19, 175/22.

⁴³ Szénánszky 1977, p. 38, Fig. 25/8.

⁴⁴ Bader 1978, Pl. XIX/21.

⁴⁵ Banner, Bona 1976, Taf. 4/16, 17.

⁴⁶ Boroffka 1994, Pl. 90/4, 115/5.

⁴⁷ Hellebrandt 1997, p. 64, Fig. 54.

⁴⁸ Bona 1975, Taf. 173/6.

⁴⁹ Bona 1975, Taf. 174/4.

⁵⁰ Tompa 1935, Taf. 40/7.

⁵¹ Bona 1975, Taf. 30/10.

⁵² Stanczik 1992, p. 46.

Bronzul mijlociu II (BM II), prin metalul orizontului Hajdusámson⁵³ și piesele de aur de la Țufalău⁵⁴, corespund perioadei Bz A₂ din Centrul Europei. Aceste legături au fost stabilite și prin ornamentele spiralice de pe piesele de os, fiind corelate cu orizontul Karum I, din Anatolia⁵⁵, așezare al cărei final este datat la, cel mai devreme 1850 î.Ch., sau 1650 î.Ch., cel mai târziu⁵⁶.

Mărturiile dendrocronologice indică pentru începutul de Bz A₂ o dată de 2000–1900 î.Ch.⁵⁷

Trebuie menționate și asemănările dintre toreutica orizontului Hajdusámson și depozitul de la eț-Ţod⁵⁸.

Sfârșitul etapei trebuie legat de începuturile Helladicului târziu (L.H.I./L.H.I.A.).⁵⁹ Acesta se datează în jur de 1700 î.Ch.,⁶⁰ sau tradițional în jurul 1600 î.Ch.⁶¹

Folosind sistemul cronologic tripartit al cronologiei maghiare a bronzului timpuriu și mijlociu „scoala Bona” această perioadă este caracterizată de evoluția fazei a III. a culturii Vátia, a fazei II–III. a culturii Füzesabony, precum și a fazei II. a culturii „Gyulavarsánd”.⁶² Faza clasică ale culturii Füzesabony (niv 5 de la Békés-Városerdő) este perioada în a cărei straturi de cultură aferente s-a descoperit foarte bune analogii a ceramicii Vátia III, de la Csongrád Vide sziget. Astfel materialul de la Mezőkövesd poate fi plasat în secvența cronologică, care precede perioada Koszider, și care este caracterizată prin multitudinea influențelor culturale.⁶³

Dacă dorim ca aprecierile noastre să se situeze mai aproape de realitatea istorică, trebuie să folosim datele ¹⁴C.

Făcând abstracție de problemele ridicate de oscilațiile semnificative ale curbei de calibrare a probelor ¹⁴C⁶⁴ în ceea ce privește exactitatea datelor obținute privind bronzul mijlociu, pentru o mai bună conturare a secvenței cronologice, menționăm câteva probe pentru această perioadă:

Datele ¹⁴C colectate din straturile de cultură aparținând culturii Hatvan din tellurile de la Tószeg–Laposhalom⁶⁵, Jászdózsa–Kápolnahalom⁶⁶, Török–

⁵³ Am exclus depozitul de la Apa, în mod asemănător altor cercetători, (vezi Gogâltan 1998) deoarece I. Bona consideră că depozitul de la Apa este posterior descoperirilor de tip Hajdusámson, fiind contemporană cu perioada Koszider (Bona 1992b, p. 56). Pentru Lichardus, J. Vládar (Lichardus, Vládar 1996, p. 30) descoperirile de tip Apa sunt o continuare estică a metalului de tip Hajdusámson. În legătură cu denumirea folosită de către W. David „Hajdusámson-Apa-Ighiel-Zajta” (David 1997, p. 248) trebuie precizat că ultimele două depozite au fost încadrate de către A. Mozsolics în orizontul Koszider (Mozsolics 1967, p. 141sq, 178sq.).

⁵⁴ Mozsolics 1968, p. 54sq, Pl. 2–3.

⁵⁵ David 1997, p. 247, Gogâltan 1998, p. 93.

⁵⁶ Kull 1989, p. 72.

⁵⁷ Becher et colab. 1989, p. 440.

⁵⁸ Maran 1987, p. 211 sqq, Sheratt, Taylor 1989, p. 181 sqq.

⁵⁹ Gogâltan 1998, p. 94.

⁶⁰ Forenbaher 1993, p. 253.

⁶¹ Warren, Hankey 1989, p. 169, Gogâltan 1989, p. 94.

⁶² Bona 1992, p. 17.

⁶³ Kovács 1975, p. 312.

⁶⁴ Forenbaher 1993, p. 246, Fig. 5.

⁶⁵ Racky et colab 1992, p. 43, Forenbaher 1993, p. 242.

⁶⁶ Racky et colab, 1992, p. 43.

szentmiklós–Terehalom⁶⁷ și Polgár–Kendeföld⁶⁸, care acoperă toată evoluția culturii, indică cea mai timpurie dată calibrată de la Jászdózsza–Kápolnahalom (2450 –2050 î.Ch.), iar cea mai târzie de la Polgár–Kendeföld (1740–1536 î.Ch.).

În privința culturii „Otomani–Füzesabony“, trebuie să luăm în considerare probele de la Berettyóújfalu–Herpály⁶⁹, Bakonszeg–Kádárdomb⁷⁰, și Füzesabony–Öregdomb⁷¹.

O altă manifestare a bronzului mijlociu din sud-estul Europei Centrale este cultura Vatyá. În cadrul tellului de la Bölske–Vörösgyir au fost identificate toate fazele evolutive al acestei culturi.⁷²

Cea mai târzie dată ¹⁴C provine din tellul de la Százhalombatta–Földvár din așa numita Vatyá–Koszider,⁷³ și Dunaújváros–Kösziderpadlás⁷⁴.

Având în vedere toate aceste date, bronzul mijlociu II (BM. II.), intervalul de timp în care poate fi încadrat materialul de la Mezökövesd, se datează aproximativ în prima jumătate a sec XVII. î.Ch.⁷⁵

Așa cum am văzut o serie de probleme ridicate de analiza acestui material nu pot fi lămurite acum. Cu toate acestea am considerat utilă introducerea în circuitul științific a unor materiale, credem interesante.

---

⁶⁷ Racky et colab, 1992, p. 44.

⁶⁸ Racky et colab, 1992, p. 44.

⁶⁹ Racky et colab, 1992, p. 44.

⁷⁰ Racky et colab, 1992, p. 44.

⁷¹ Racky et colab, 1992, p. 44.

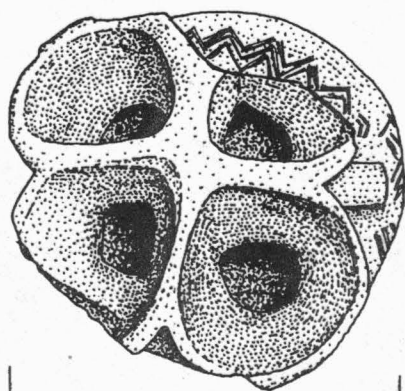
⁷² Poroszlai 1992, p. 141.

⁷³ Racky et colab, 1992, p. 45.

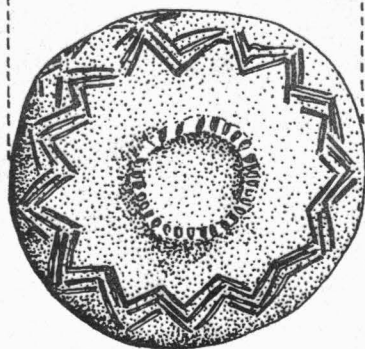
⁷⁴ Racky et colab, 1992, p. 45.

⁷⁵ Gogáltan 1998, p. 94.

1

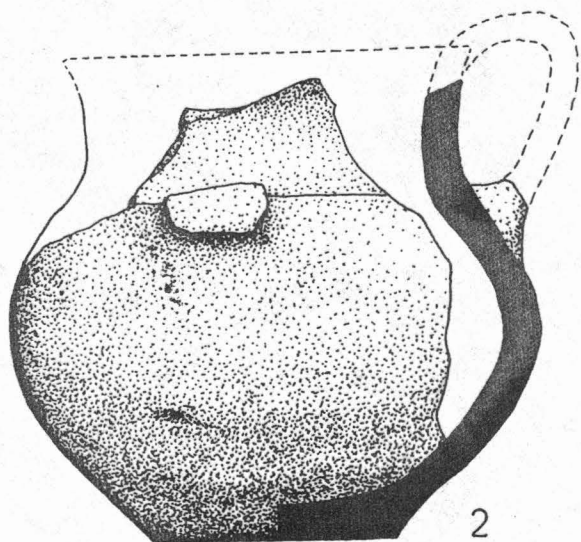
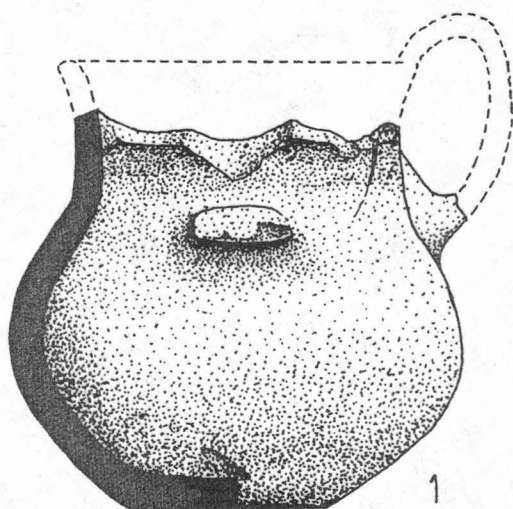

0

5 cm

Pl. I

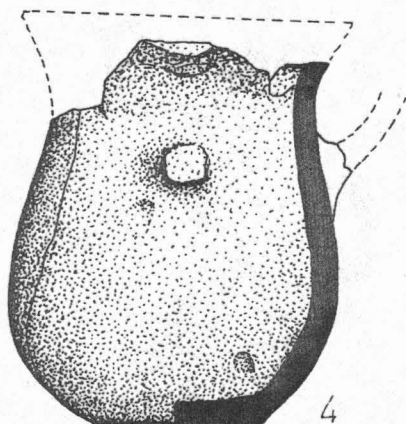
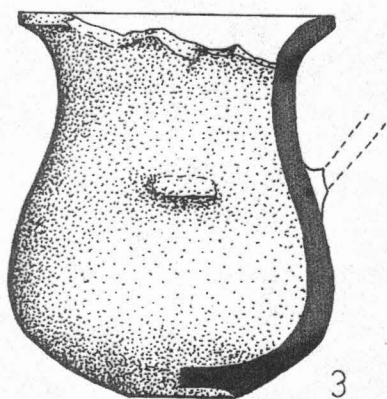
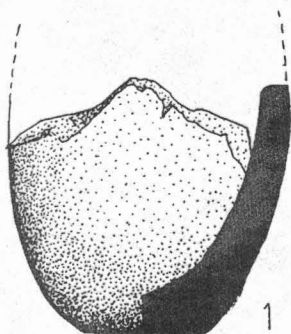
Mezőkövesd, material ceramic. – Mezőkövesd, ceramic material.

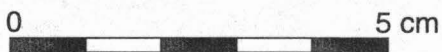
Pl. II

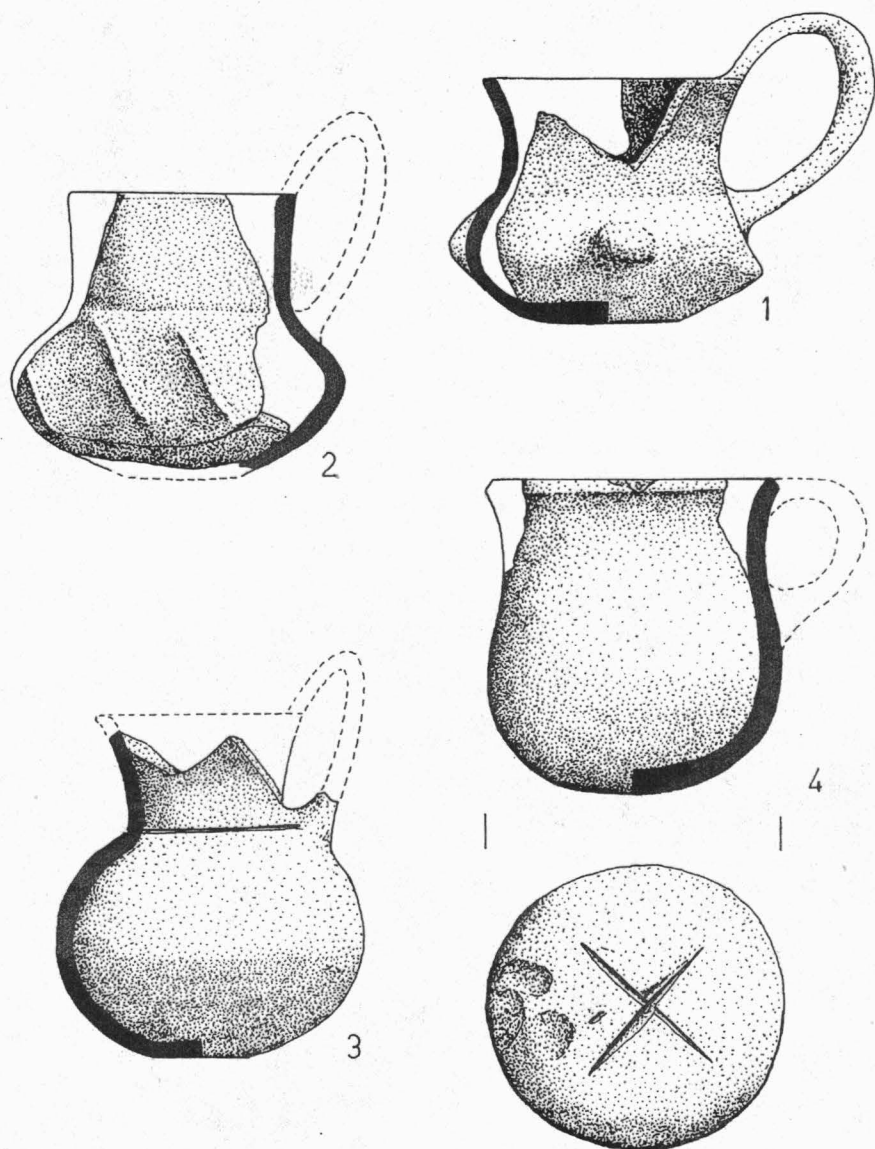
Mezőkövesd, material ceramic. – Mezőkövesd, ceramic material.

Pl. III

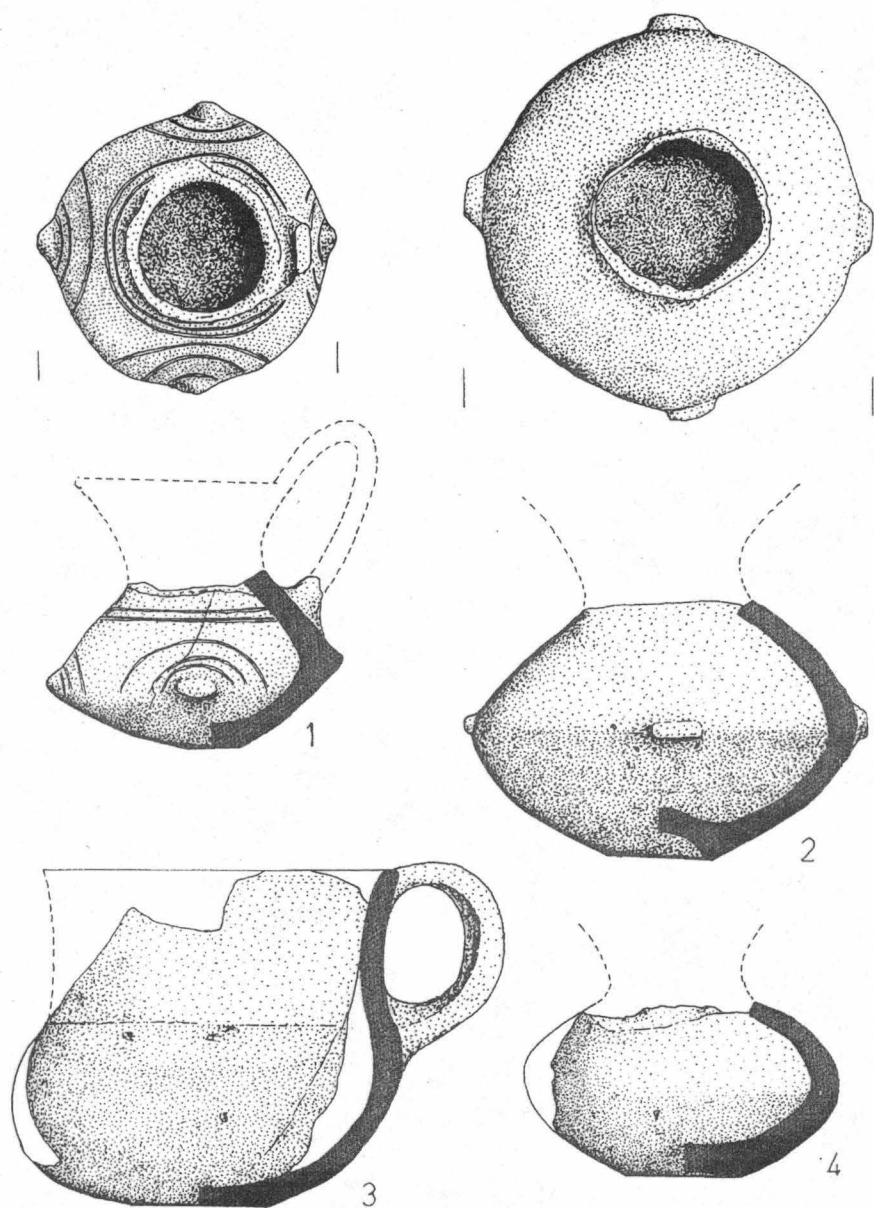
Mezőkövesd, material ceramic. – Mezőkövesd, ceramic material.

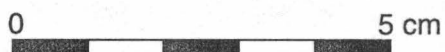
Pl. IV

Mezőkövesd, material ceramic. – Mezőkövesd, ceramic material.

Pl. V

Mezőkövesd, material ceramic. – Mezőkövesd, ceramic material.

ABSTRACT

The historical evolution of the different human communities always represented an important research subject for many scientists along the XIX and XX centuries. Starting 1881 the Historical and Archaeological Society of Hunedoara County, no doubt, has a very important scientific activity during the next 30 years. In this period the beforehand mentioned society assumed the scientific responsibility for the archaeological researches which took place in S-V part of Transylvania. The society also established relations with other cultural institutes from Hungary.

This cooperation among different institutes had in view the exchange of archaeological objects and common research programs (systematical archaeological excavations).

Based on this agreement several archaeological materials were yielded by different persons and institutes to the Historical and Archaeological Society of Hunedoara County.

In this article we would like to present the archaeological materials belonging to the Middle Bronze Age discovered at Mezökövesd (Hungary) and situated in Museum of "Dacian and roman civilization" from Deva. The archaeological pieces from Mezökövesd were found by Cr. Popa in the old collection belonging to the Historical and Archaeological Society of Hunedoara County.

The archaeological material was recollected from the layer of Füzesabony culture of the beforehand mentioned settlement, (Mezökövesd) which contains ceramic. The place is not unknown in the literature of speciality being mentioned by different Hungarian researchers.

The discovered archaeological material can be included in the phase II-III of the Füzesabony culture. The archaeological material from this settlement, neighboring Füzesabony, seems to illustrate a classic period of this culture, which chronologically means MB II.

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

- Bader 1978 – T. Bader, Epoca bronzului în nord-vestul Transilvaniei. Cultura pretracică și tracică, București, 1978.
- Banner, Bona 1974 – J. Banner, I. Bona, Mittelbronzezeitliche Tell Siedlung bei Békés, Budapest, 1974.
- Becher et colab 1989 – B. Becher, R. Krause, B. Kromer, Zur absoluten Chronologie der Frühen Bronzezeit, *Germania*, 67, 2, 1989, p. 421–442.
- Benkő et colab 1989 – L. Benkő, F. Horváth, N. Horvatinčić, B. Obelić, Radiocarbon and Thermoluminescence Dating of Prehistoric Sites in Hungary and Yugoslavia, *Radiocarbon*, 31, 3, 1989, p. 992–1002.
- Bona 1975 – I. Bóna, Die mittlere Bronzezeit Ungarns und ihre Südöstlichen Beziehungen, Budapest, 1975.
- Bona 1979–1980 – I. Bona, Tószeg–Laposhalom, (1876, 1976), *SZMMÉ*, 1979–1980, p. 83–107.
- Bona 1992 – I. Bona, Bronzezeitlichen Tell Kulturen in Ungarn, *Bronzezeit...*, 1992, p. 17.
- Boroffka 1994 – N. Boroffka, Die Wietenberg-Kultur. Ein Beitrag zur Erforschung der Bronzezeit in Südosteuropa, Teil 1–2, Bonn, 1994.
- Crișan et colab 1997 – I. Crișan, D. Marta, C. Ghemiș, Cercetări arheologice de teren pe raza localității Ateaș (jud. Bihor), *Crisia*, XXVI–XXVII, 1996–1997, p. 21–36.
- Csányi, Tárnoki 1992 – M. Csányi, J. Tárnoki, Katalog der ausgestellten Funde, *Bronzezeit...*, 1992, p. 175–210.
- David 1997 – W. David, Altbronzezeitliche Beinobjekte des Karpatenbeckens mit Spiralwirbel, -oder Wellenbandornament und ihre Parallelen auf der Pelopones und Anatolien in frühmykenischer Zeit, *Thracians...*, 1997, p. 244–305.
- Firczak 1988–1991 – Gh. Firczak, Societatea de Istorie și Arheologie a Comitatului Hunedoara. Primii ani de activitate, *Sargetia*, XXI–XXIV, 1988–1991, p. 823–837.
- Firczak 1995–1996 – Gh. Firczak, Societatea de Istorie și Arheologie a Comitatului Hunedoara. Primii ani de activitate (1880–1881), *Sargetia*, XXVI/2, 1995–1996, p. 155–182.
- Forenbaher 1993 – S. Forenbaher, Radiocarbon dates and absolute chronology of the Central European Bronze Age, *Antiquity*, 67, 1993, p. 218–220, 235–256.
- Gábor et colab 1979 – J. Gábor, M. Hellebrandt, K. Simán, A Herman Ottó Múzeum 1977. évi ásatásai és leletmentései, *HOMÉ*, XVII–XVIII, 1978–1979, p. 103–114.
- Gogâltan 1999 – F. Gogâltan, Bronzul timpuriu și mijlociu în Banatul Românesc, și pe cursul inferior al Mureșului, 1999, Timișoara.
- Gogâltan 1999a – F. Gogâltan, The Southern Border of the Otomani Culture, *Stud. Arch.*, V, 1999, p. 51–76.
- Hellebrandt 1997 – M. B. Hellebrandt, Emőd–Istvánmajor, *Utak a múltba...*, 1997, p. 62–65.
- Horedt 1960 – K. Horedt, *Die Wietenbergkultur*, in *Dacia*, N.S., IV, 1960, p. 107–137.
- Kalicz, Koós 1997 – N. Kalicz, J. Koós, Neolithic settlements and graves from the 6th Millenium B.C., *Utak a múltba...*, 1997, p. 33.
- Koós 1998 – J. Koós, Grabungen auf neueren fundstellen der Makó Kultur in Nordostungarn, *The Early...*, 1998, p. 7–31.
- Kovács 1977 – T. Kovács, Funde der Metallkunst der Koszider-Periode aus Siedlungen und Gräberfeldern, in *Folia Archaeologica*, XXVIII, 1977, p. 39–65.
- Kovács 1989 – T. Kovács, Adatok az Ipoly–Zagyva vidék középső bronzkorához, *Archaeologiai Értesítő*, 116, 1–2, 1989, p. 3–21.
- Kull 1989 – B. Kull, Untersuchungen zur Mittelbronzezeit in der Türkei und ihre Bedeutung für die absolute Datierung der europäischen Bronzezeit, *P. Z.*, 64, 1, 1989, p. 48–73.
- Lichardus, Vladoar 1996 – J. Lichardus, J. Vladoar, Karpatenbecken-Sintasta-Mykene. Ein Beitrag zur Definition der Bronzezeit als historischer Epoche, *Slov. Arch.*, XLIV, 1, 1996, p. 79–129.
- Máthé 1984 – M. Sz. Máthé, Preliminary Report on the 1977–82 Excavation at the Neolithic and Bronze Age Settlement of Berettyóújfalu–Herpály, Part II, Broze Age, *AAH*, 36, 1984, p. 137–159.
- Maran 1987 – J. Maran, Die Silbergefäße von et-Ṭod und die Schachtgräberzeit auf dem griechischen Festland, *P.Z.*, 62, 1987, p. 221–227.
- Marosi 1930 – A. Marosi, A pákozdvári őstelep, *Archaeologiai Értesítő*, 44, 1930, p. 53–73, 280–281.
- Mozsolics 1967 – A. Mozsolics, Bronzefunde des Karpatenbeckens, 1967.
- Mozsolics 1968 – A. Mozsolics, Goldfunde des Depotfundehorizontes von Hajdusámson, *BdRGK*, 45–47, (1965–1966), 1968, p. 1–76.
- Patay 1969 – P. Patay, Bronzszitula a MNM gyűjteményében, *Fol. Arch.*, XX, 1969, p. 11–23.
- Popescu 1956 – D. Popescu, Cercetări arheologice în Transilvania, București, 1956, p. 51–113.

- Poroszlai 1990* – I. Poroszlai, Vatyai urnatemető Százhalombattán, în *Archaeologiai Értesítő*, 117, 2, 1990, p. 203–214.
- Poroszlai 1992* – I. Poroszlai, Bölcske-Vörösgyűrű (Vörösgyír), *Bronzezeit...*, 1992, p. 141–145.
- Racky et colab 1992* – P. Racky E. Hertelendi, F. Horváth, Zur absoluten Datierung der bronzzeitlichen Tell Kulturen in Ungarn, *Bronzezeit...*, 1992, p. 42–47.
- Roman, Némethi 1990* – P. Roman, J. Némethi, Date preliminare asupra cercetărilor de la Carei – „Bobald“, *Thraco Dacica*, XI, 1–2, p. 39–47.
- Sheratt, Taylor 1989* – A. Sheratt, T. Taylor, Metal Vessels in Bronze Age Europe and the Context of Unkhetrin, *Tracians...*, 1989, p. 106–136.
- Szathmári 1988* – I. Szathmári, Korai tütípusok a bronzkorban a Dunántúlon, în *Folia Archaeologica*, XXXIX, 1988, p. 59–80.
- Szénászký 1977* – J. G. Szénászký, A vatyai kultúra leletei Csongrád környékén, în *Archaeologiai Értesítő*, 104, 1, 1977, p. 18–46.
- Tompa 1937* – F. Tompa, 25 Jahre Urgeschichtsforschung in Ungarn 1912–1936, *BdRGK*, 24–25, (1934/1935) 1937, p. 27–115.
- Warren, Hankey 1989* – P. Warren, V. Hankey, Aegean Bronze Age Chronology, Bristol, 1989.